

DE BUURT ALS SAMENLEVINGSVORM

DOOR

P. W. J. VAN DEN BERG.

De moderne stadsmensch heeft geen bureu meer. Het spreekwoord: „Een goede buur is beter dan een verre vriend” kent hij niet meer door ervaring.

Wel zijn er de menschen die „boven” wonen en hem ergeren door pianogetokkel tot in den laten avond, en de familie „beneden” of „hiernaast” die weer andere geluiden door de revolutiewanden doet dringen, maar met die allen bestaat geen gemeenschap. Men kent misschien niet eens hun naam, nog minder hun bezigheid, en men zal er niet aan denken hulp bij hen te zoeken of hun die aan te bieden.

En juist die verplichtingen en rechten, die bureu jegens elkaar kunnen doen gelden zijn het kenmerk der „naoberschap” zooals die nog, maar zeker niet lang meer, bestaat in het Oosten van Nederland met inbegrip van de Veluwe en een deel van Noord-Brabant.

Wanneer wij van „buurt” spreken in dezen min of meer technischen zin moeten wij om te beginnen een onderscheid maken tusschen buurt of buurtschap als plaatsaanduiding, en nabuurschap als beweeglijk complex dat zich binnen die plaatselijke grenzen verplaatst.

Deze laatste is een gemeenschap, met bepaalde rechten en verplichtingen die het geheele leven vergezellen, die aan het behooren tot die gemeenschap zijn verbonden. De plaatselijke buurtschap kan ruimer zijn, is echter toch altijd een maatschappelijke band die zich ook uitstrekt over het openbare en zedelijke leven. Vandaar dat hetgeen oorspronkelijk op het platteland zijn oorsprong vond, toch zijn parallellen heeft in bepaalde stadsgedeelten die een afgesloten geheel vormen, zooals de Jordaan in Amsterdam of Wijk C. in Utrecht, die in gewijzigde omstandigheden dezelfde groepsformatie en groepeeigenaardigheden vertoonen als de buurtschap in Drente en Overijssel. Onderling hulpbetoon en bijstand in alle gebeurtenissen van het leven, in vreugde en nood, in arbeid en ontspanning vormen de eerste plichten der nabuurschap. Maar ook onderling toezicht en zelfs rechtspleging behooren daartoe. Een ongeschreven codex is in

den loop der eeuwen ontstaan, die veel strenger bindt en zeker veel beter gehoorzaamd wordt dan de geschreven wet, en waaraan niemand ongestraft zich onttrekt. Als zoodanig vertoont de buurtschap overoude trekken van levend rechtsbesef en resten van oude rechtsvormen.

De burenplichten zijn meestal beperkt tot de buurt in engeren zin, doch gaan nooit buiten de grenzen van de plaatselijke buurt. Zoo kan men geen „buur” zijn van iemand, die al woont hij vlak naast u, onder een andere gemeente of gehucht behoort.

De omvang der buurtschap hangt in de eerste plaats samen met den vorm der dorpen. Waar deze bestaan, zooals bijna overal in de oude zandstreken van Drente, Overijssel en Gelderland, uit onregelmatig verspreid liggende hoeven gegroepeerd rond den alouden brink, langs den rand der esschen of bosschen, is het niet gemakkelijk te weten welke huizen tot de buurt behooren. Meestal wordt daar de grens gevormd door de oude wegen, de vroegere „schapendriften” waarlangs vroeger de schapenkudden naar en van de heide werden geleid, door de „stegen”, de gemeenschappelijke uitwegen van een huizengroep.

Vaak zijn deze reeds lang ongebruikt en loopen daardoor dikwijls schijnbaar geheel willekeurig tusschen de huizengroepen door. Elders is de grens een riviertje, een beek of kanaal, dikwijls samenvallend met de oude markegrenzen, die niet beschreven zijn maar toch een reële afscheiding vormen.

Niet alleen ten opzichte van de eigenlijke burendiensten, maar ook in het maatschappelijk leven gaat deze grensscheiding door. Jongens uit een andere buurt, d.w.z. in werkelijkheid soms van den overkant van de brug in den weg, of aan de andere zijde van den straatweg, worden niet als kameraden erkend, maar zijn lid van een andere, en daardoor veelal „vijandige” groep.

Bij feesten, hetzij nationale of plaatselijke, houdt men zich streng binnen zijn buurt. Zoo worden b.v.b. in Nijeveen, dat uit twee parallel loopende straatwegen bestaat de „Dijk” en de „Bovenboer”, elk verdeeld naar de twee kerkgemeenten, Nijeveen en Kolderveen, des zomers ook vier volksfeesten gehouden. Nijeveensche en Kolderveensche Dijk, en Nijeveensche en Kolderveensche Bovenboer houden elk voor zich een door deze versnippering vrij armzalig feest. De kerkelijke grenzen volgen in het algemeen de oude historische indeeling en gaan hier en daar zelfs, hoewel dat kerkrechtelijk gesproken bij de Provinciale indeeling eigenlijk onbestaanbaar is, over de provinciale grenzen heen. Zoo hoort de Drentsche gemeente de Wijk kerkelijk bij IJhorst in Overijssel.

De „naoberschap”, die bepaalde plichten meebrengt, is nu bepaald tot een zeker aantal huizen ter weerszijden van een gegeven huis.

Het eenvoudigste is dit in de zgn. streekdorpen, de oude veen-

kolonies als Ruinerwold, Wapserveen, Nijeveen, die aan weerszijden van een straatweg, of de nieuwere zooals de Smilde's die ter weerszijden van een kanaal zijn gebouwd.

Daar schuift de heele groep van 13 „buren” eenvoudig langs den weg of het kanaal op.

Meestal zijn het 6 ter weerszijden. In Borger 5, in Koekange en Exlo 3, in Vries en Oosterhesselen 4, in Ruinen zelfs 9, in Staphorst allen die 2 landen ver wonen. Maar daar op één land tot 3 of meer „spullen” staan, kan het getal buren daar toch 12 of meer worden.

In de „groepdorpen” is het door de traditie vastgesteld wie buren zijn. Daardoor kan het voorkomen dat de naastwonende geen buurman is, maar wel iemand die een half uur of meer ver woont.

Onder deze 10 of 12 „naobers” is nu nog verschil in rangorde; de beide naaste zijn de „noodnaobers” die den voorrang hebben, en het eerst geroepen worden bij nood en vreugd, die als getuigen meegaan naar het gemeentehuis bij aangifte van geboorte en overlijden. Hun vrouwen verleen en bijstand en fungeeren als baker bij bevallingen, en hebben de leiding over de andere buurvrouwen bij begrafenissen enz. De vier uiterste buren heeten soms „luidnaobers”, omdat op hen de plicht rust van het „verluiden” der overledenen.

Elk is dat op zijn beurt van al de andere in de „schuivende” groep, en de gansche organisatie berust op wederkeerigheid.

De rechten en plichten der naoberschap zijn intusschen zuiver traditioneel, zij worden bewaard door mondelinge overlevering van vader op zoon, slechts in enkele gevallen zooals in Zuidwolde bestaat een buurtreglement; afgezien van de plaats der noodnaobers hebben allen gelijke rechten en plichten, slechts in enkele plaatsen, zoo ook in Gasselternijeveen, berust de leiding bij een „olderman”.

Aan dezen ongeschreven codex van rechten en plichten kan niemand zich onttrekken zonder den gemeenschapsband met zijn omgeving door te snijden en zich daardoor van alle hulp van de anderen te berooven. Zoo gebeurde het te Westerbork nog voor eenige jaren dat een vrouw die steeds geweigerd had haar burenplichten te vervullen kwam te overlijden. Geen der buren was er toe te bewegen de klok te gaan luiden of iets anders te doen wat bij de begrafenis te pas kwam. Totdat de diaconie voor loon het noodige liet verrichten, opdat de begrafenis ten minste zou kunnen plaats hebben. Vroeger toen men geheel en uitsluitend op onderlinge hulp was aangewezen was de uitwerking van zulk een „ban” natuurlijk nog veel verstrekkender en maakte het leven vrijwel onmogelijk. In den loop der jaren is deze invloed afgesleten, maar nog altijd is het een groote schande uit de buurtschap gestooten te worden.

De oorsprong van het instituut is te zoeken in verschillende factoren. Allereerst in den aard der oudste vestigingen. Deze lagen in het geheele Oosten van ons land langs den rand der oudste bouw-

landen, de esschen of enken, zacht glooiende velden die tot den oudsten cultuurgrond van West-Europa behooren. Daar werd de noodige ruimte in het oorspronkelijke woud vrijgemaakt en op willekeurige afstanden de ééncellige huizen gesticht waarin mensch en dier in één ruimte gezellig samen woonden. De esschen waren verdeeld in slagen, ieder had recht op een bepaald deel naar de grootte van zijn bedrijf. Dit was niet zoozeer eigendoms- als wel gebruiksrecht, dat evenzeer gold van het onverdeelde bezit van den „clan”, de heide, bosch, veen en water, waarin ook het recht berekend werd naar „waardeelen”, soms genoemd „been of half been”. De verplichtingen hielden evenzeer verband met de grootte van het bedrijf. Een volle boer, met twee paarden en een huis van minstens 4 vak moest tweemaal zooveel diensten praesteeren als een halve of een „cotter”.

Naarmate nu de zoons en dochters van die eerste kolonisten huwden en er geen ruimte meer was om hen in het oude huis, waar tot voor een 20 jaar vaak 3 geslachten samen woonden, te herbergen, werd meer land aangemaakt en bosch gerooid en nieuwe huizen bijgebouwd. Dit geschiedde echter altijd met medewerking der geheele kolonie, die dus zeer sterk het *familiale type* vertoonde. Bijna allen waren nadere of verdere verwanten. Voor alle werk nu dat vele handen vereischte kwam de geheele gemeenschap te hulp. Vellen en vervoer der zware boomen, de bouw der woningen, geheel uit ter plaatse aanwezig materiaal, hout, leem en stroo, de eerste bewerking van den grond geschiedde met medewerking der burenerwanten.

Ook voor het werk op de esschen was overleg en medewerking noodig. Wegen ontbraken daar. Zaaïen en oogsten moesten gelijk beginnen en gelijk eindigen wilde niet de laatkomer zich den toegang tot zijn stuk zien ontzegd, of zijn te laat geoogste vrucht de prooi zien worden van het vee dat op een bepaalden dag op de stoppels gedreven werd.

Op het sein van „het boerhoren” werd de arbeid begonnen en de middagrust en het einde van het werk bepaald. Daarna mocht men nog even doormaaien, maar geen zeis meer strijken of haren. Nog in 1907 gebeurde het zoo in Zwiggelte (gem. Westerbork).

Naast den familialen oorsprong der oude zanddorpen is het hun *isolement* dat de ontwikkeling van de burendiensten in de hand werkte. De weinige zandwegen, in den winter ondoorwaadbare modderpoelen, in den zomer een stuivende woestijn, maakten zelfs de kleinste reis tot een hachelijke onderneming en het vervoer van zelfs geringe lasten tot een zwaar werk. De „oasendorpen” van elkaar gescheiden door onafzienbare heidevelden en vroeger ook door dichte bosschen waren dus op eigen hulp aangewezen. Voeg daarbij dat eigenlijke ambachtslieden in de meeste dorpen en zeker in de gehuchten en buurtschappen ontbraken, (in Zwiggelte bij Westerbork

werd nog in 1907 het meel door de burenen met den „beurtwagen” dien elk een of tweemaal moest rijden, eens per week naar den bakker in het dorp gebracht), dan is het te begrijpen dat het stelsel tot in onderdeelen werd uitgewerkt en geperfectionneerd. Zonder onderlinge hulp was het bedrijf, ja ook het gewone dagelijksche leven onmogelijk.

Een derde en zeker niet geringste factor was de *schaarschte aan gereed geld*, die nog tot de helft der 19e eeuw het leven in deze dorpen kenmerkte. De burendiensten zijn een overblijfsel van het tijdvak der „Naturalwirtschaft”. waarin elke arbeidsprestatie niet met geld maar met een tegenprestatie van anderen aard, of hoogstens, doch dit is reeds een toenadering tot het begrip „loon”, met landbouwproducten wordt vergolden.

Zoo werd bvb. een dag naaien door den kleermaker of een dag timmeren door den timmerman nog omstreeks 1890—1900 in Borger en omgeving en in Geesteren en omgeving betaald met een dag ploegen of aardappelrooien of maaien van den boer.

Dit was weder een gevolg van de omstandigheid dat langen tijd de productie zuivere verbruiksproductie was. Door de slechte verbindingsen, het gebrek aan markten, was afzet en verkoop voor geld hoogst bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk, en daardoor gereed geld een zeldzaamheid bij de oude boeren.

En nog altijd is de mogelijkheid, iets gedaan te krijgen zonder uitgave in geld een der grootste aantrekkelijkheden van de onderlinge hulp; te meer daar de tijd aan dergelijk werk besteed door hen die toch niet in daghuur werken nooit op economische waarde wordt berekend, evenmin als de producten die men zelf teelt en gebruikt.

In de ontwikkeling der burengebruiken heeft verder stellig ook het gemeenschapsgevoel, dat lag in de *eenheid van godsdienst*, tot aan de kerkhervorming een groote rol gespeeld. In verschillende oude kerkelijke acten, als bvb. de stichtingsacte „der kerspels Nijeveen” (1477) en de scheidingsacte van de kerspelen Kolderveen en Meppel (1422) is sprake van „de gemeyne bueren” die deze regeling treffen en te zamen de nieuwe parochie vormen.

Maar ook de later daartusschen komende kerkelijke verdeeldheid heeft dien oorspronkelijken band niet kunnen breken. Bij de burendiensten speelt het kerkgenootschap geen rol, Hervormden, Gereformeerden, Doopsgezinden of Katholieken zijn zonder onderscheid als „buren” alle aan elkaar gelijk.

In iets ruimeren zin genomen, geldt het hierboven gezegde ook van de grootere gemeenschappen, de „marken” en „boerschappen”; zoo nl. dat deze ook hun plaatselijke aangelegenheden bij onderling overleg regelden en dat niet alleen wat het gemeenschappelijk werk, de wegen en akkers betrof, maar ook overtredingen en geschillen. De „buurspraak” was een der oudste vormen der rechtsbedeeling. „Buurwilers”, een woord dat nog in gebruik is, waren rechtsregels,

niet in het barbaarsch Latijn der doctoren, maar in gemakkelijk in gehoor en geheugen te prenten spreuken en rijmen uitgedrukt.

Bij den aanvang van zulke rechtszittingen of „dingen”, werden de rechten en privilegiën der deelhebbers vaak eerst in het kort samengevat en herhaald. In deze samenvattingen ligt de oorsprong van verscheidene „Landrechten”, die op den grondslag van het gebruik en plaatselijke organisaties de rechtspraak regelden. Na den Bourgondischen tijd werden deze oud-Hollandsche rechtsbronnen verdrongen door het Romeinsche recht en nog later door de Code Napoléon.

Maar in het *rechtsbewustzijn* van het volk bleef de herinnering aan de oude bedeeing leven, en in menig volksgebruik van „eigen recht” bleven de sporen van oude rechtshandelingen bewaard, ook al zijn er aanmerkelijke verschillen tusschen deze en het hedendaagsche geldende recht.

Dat voert ons vanzelf tot een der eigenaardigste functies van het naoberschap, nl. het toezicht op het zedelijk gedrag en het geheele openbare optreden van haar leden. Wel te verstaan wordt dat gedrag ook weer niet beoordeeld naar de beginselen van de christelijke zedeleer of naar de wetten der overheid, maar naar de uitspraken van een *groepsmoraal*, naar den vorm der gewoonte en het algemeen gebruik. „Zoo doet men niet” is afdoend argument.

In dit toezicht wil men echter de buitenwereld niet gemengd hebben, allermint de justitie. Is er een in de groep die tuchting verdiend heeft, welnu men kan die zelf wel toedienen zonder dat de wereld daarvan gewaar wordt, zonder dat de eer van de buurt geschonden wordt naar buiten. Eigen zaken berechten, naar oud gebruik wil ook nu nog de echte Drent of Overijselaar.

De oude straffen van het burennrecht, boeten in geld of vee, stokslagen en uitwijzing uit de marke, bestaan wel niet meer als zoodanig, maar toch wordt nog wel de oude rechtsoefening toegepast.

De dorpsjeugd, dat zijn alle ongetrouwde mannen boven de 16 jaar, treden gaarne op als uitvoerders van het vonnis der algemeene opinie. Wanneer een man zijn vrouw en kinderen verwaarloost of mishandelt, wanneer een familie- of burentwist voorkomt, verzamelt zich op een avond „de jeugd” voor het huis van den schuldige, goed- of kwaadschiks wordt hij naar buiten gebracht en gevoelig afgestraft of gedwongen de „correctie aan den lijve” af te koopen met een gift die in jenever wordt omgezet.

Soms zijn het langdurige plagerijen, als ruiten ingooien, boomen afzagen, hekken vernielen, vee loslaten, grasland omploegen, die het den betrokkene duidelijk te verstaan geven dat hij wijs zal doen met te verhuizen. Mij is nog een voorbeeld bekend dat bedreigd werd met de aloude straf van „dak afdekken”, waar

voor men de lange brandhaken die men in de meeste dorpen nog vindt, had meegebracht, welke bedreiging ook zeker zou zijn uitgevoerd, indien de bedreigde niet had toegegeven aan den eisch die hem gesteld werd. Deze straf beteekende oudtijds uitwijzing uit het dorp. Evenals alle oorspronkelijk noodige en half wettelijke gebruiken is ook deze functie van de buurtschap vaak ontaard in een tirannie der publieke opinie, uitgeoefend door de dorpsjeugd, een instrument van haat en laffe wraakneming en een afdreigingsmiddel om aan drank of geld daarvoor te komen.

Niettemin is de vrees voor deze wraak der gemeenschap een machtige rem in de boerensamenleving, die meer dan het gebod der moraal menigeen van ergerlijke zonden terughoudt, en goed geleid, een krachtige zedelijke opvoedingsfaktor kon wezen.

Thans moeten wij een blik slaan op de reeks van *verplichtingen* die te zamen de burendiensten uitmaken.

Deze beginnen bij de geboorte. Reeds eenigen tijd voordat „wat jongs” verwacht wordt zijn de twee naaste buurvrouwen op de koffie genoodigd en hebben zij met de a.s. moeder alles besproken, waarbij zij ook den raad hebben gegeven toch niet alles geheel in orde te maken. Dat zou te gevaarlijk zijn, een uittarten van het lot, overmoed die wel eens gestraft kon worden doordat het met de geboorte verkeerdt ging. Vandaar dat nog altijd nergens een wieg of wagen wordt aangeschaft voor het kind er werkelijk is.

Is het eenmaal zoover, dan treden de buurvrouwen in functie, wasschen en kleeden de kleine, vroeger algemeen in het pak. Vroeger was het uitzondering dat zij, behalve in buitengewone gevallen daarbij de hulp hadden van dokter of vroedvrouw, al was de eene buurvrouw wat „kundiger” dan de andere en al werd zij nogal eens vervangen door een „baakster”, er zijn ook tegenwoordig nog genoeg vrouwen die 8 of meer kinderen hebben gehad alles zonder geneeskundige hulp.

Gedurende de dagen dat de jonge moeder het bed houdt (en ook al is zij eerder opgestaan, zal zij dat in elk geval den 9en dag weer opzoeken) doen de buurvrouwen het noodige huiswerk, helpen met koken en wasschen en komt een van haar geregeld den zuigeling verzorgen. Met de moeder is niet veel te doen, want de overgeleverde wijsheid wil dat zij niet mag worden gewasschen of schoon goed aantrekken voor zij weer opstaat.

Na een week of vier komen zij nog eenmaal in functie bij de kraamvisite, het „wievenmoal”. Zij bedienen de gasten van koffie in eindeloze hoeveelheden, van stoete en beschuiten en later van „boerenjongens”. En met dien feestdag is haar taak voor ditmaal weer ten einde.

Veel meer wordt er nog van de burenen gevraagd bij een *sterfgeval*. Reeds voordat de kranke den geest heeft gegeven zijn de naaste burenen

gewaarschuwd dat het „afloopt”, indien zij althans niet reeds uit eigen beweging de laatste nachten hebben gewaakt en meegeholpen met de verzorging van den zieke. Het spreekt trouwens vanzelf dat de buurtschap vaak van geslacht op geslacht, nauwe banden schept, veel sterker dan die met de familie die dikwijls veraf woont.

Zoodra het echter duidelijk is, dat de zieke is gestorven, worden alle burens gewaarschuwd, en al is het midden in den nacht komen zij allen samen in het sterfhuis. Vroeger schaarden zij zich in de groote keuken rond het vuur, en begon men terwijl een der buurvrouwen voor de onmisbare koffie zorgde met het opmaken van de lijst der familieleden wien moest worden „aangezegd”. Als dit „ceel maken” (cedula heette ook het rondreizend doodsbericht der kloosterlingen in de M.E.), werd uitgemaakt, soms door loting, wie den tocht zou ondernemen langs de dikwijls veraf wonende familieleden. Nu wordt het meestal op kosten der burens „uitbesteed”.

Twee of vier burens gaan den volgende morgen voor het gemeentehuis „aangeven” en verluiden, al naarmate het een man, vrouw of kind betreft, wordt eerst eenige malen „geklept” en daarna gedurende eenige minuten tot soms een half uur geluid. Dit is nog door heel Friesland, Overijssel, Drente en Gelderland en een groot deel van Zuid-Holland de gewoonte.

Zij bestellen ook de kist, waarvoor vroeger algemeen de eiken planken „de huushold planken” op de balken bewaard werden, terwijl de vrouwen als het een vrouw betreft, anders twee der burens den doode hebben helpen „verhennekleen”, waarvoor vroeger het doodlaken of „dôogoed” door de bruid op haar trouwdag was meegebracht en met zwart lint ombonden in het kabinet bewaard. Den tweeden of derden avond wordt dan het lijk van het stroo waarop het na het overlijden was neergelegd in de kist geplaatst. Deze handeling wordt in de buurt van Coevorden „vatwerk” genoemd, naar den ouden naam van „vat” voor doodkist.

Tot na de begrafenis zijn de huisgenooten in vele plaatsen vrijgesteld van het huis- en boerenwerk, dat weer door de burens verricht wordt. Zelfs wordt bvb. te Giethoorn bij de begrafenis het kopje koffie door de buurvrouwen van de tafel in de hand gegeven. Niet uit overmaat van hulpvaardigheid natuurlijk, maar hier speelt de vrees voor het magisch contact met den dood een rol. De familieleden zijn door die doodskracht aangeraakt, staan buiten het verband der levenden en zijn dus ook onbekwaam eenig werk te verrichten.

Op den dag der begrafenis geeft de rechtsche buurman een of twee paarden voor den lijkwagen, en hij ment dezen over den reeuweg of doodweg naar het kerkhof. Hij is alleen verontschuldigd indien hij een drachtige merrie heeft. Deze voor dat werk te gebruiken zou nadeelig, wellicht zelfs doodelijk zijn voor het verwachte veulen.

De reeuwegen zijn zeer oud, reeds in het zeendrecht van Jan

van Arkel komt een boetebepaling voor tegen degenen „die oeren reeuweg niet gemakten hebben”. Deze moest zoo breed zijn dat er een man kon rijden „met een dood lijk op een wagen of met een karn erop of met een bruid, en daar aan weerszijden van den wagen een vrouw kon wandelen, zonder dat haar huyck of mantel besmet werd” (Westfalen).

In de oude dorpen is overal nog bekend waar de reeuweg voor ieder erf loopt, al wordt hij vaak niet meer gebruikt.

In het sterfhuys hebben intusschen de buurvrouwen reeds van den vorigen avond af hun ambt uitgeoefend. Zij hebben intijds de etenswaren voor „de groeve” besteld, stoete, beschuit, boter en koffie, en soms kaas.

Vroeger, d.w.z. tot ca. 1890 bestond het menu op de groeve uit bijzondere spijzen, die tot een ouder tijdperk behooren, maar voor den halfsacralen doodenmaaltijd nog werden gehandhaafd. Zoo b.v.b. stokvisch met grauwe erwten, bierpap, gekookt bier met roggemeel, een 17e eeuwse lekkernij; en vooral in Staphorst nog tot voor korte jaren nog altijd geliefd rijstepap, nu niet zooals altijd met ondermelk, maar met volle melk en boter toebeleid. De rijst verving de gierst, een nog ouder gerecht dateerende uit een tijd toen het broodbakken nog niet in gebruik was. Het ambt van kookster was geen sinecure, wee de buurvrouw die de brij had laten aanbranden, nog lang werd het haar nagehouden.

Thans beperkt zich hun werk tot broodsniiden en koffieschenken en na afloop het „opreddeu” omwasschen en terugbrengen der door de bureu geleende kopjes en bordjes, die uitsluitend wit of blauw mogen zijn. De naaste bureu hebben hier en daar ook de taak (zoo b.v.b. in Markelo) de gasten naar den rang van hun verwantschap te doen aanzitten aan de tafel, en zij spreiden daarbij vaak een verbluffende genealogische kennis ten toon.

De „luidnaobers” gaan vooruit naar het kerkhof, om zoodra de stoet op een bepaalden afstand is aangekomen met het luiden te beginnen, hetwelk voortduurt tot hij op den terugweg weer tot dat punt is genaderd. Vroeger waren het de bureu die den grafkuil dolven en weer dicht maakten.

Door de oprichting van begrafenis- of lijkwagenvereenigingen zijn op het oogenblik deze burendiensten bij de begrafenis de verdwijning nabij. Alleen in de meer afgelegen buurtschappen blijven ze voortleven, maar in bijna geheel Z.W. Drente wordt nu al dit werk door betaald personeel van de Begrafenisvereeniging verricht.

Ook het bedienen bij bruiloften is bijna geheel uitgestorven, een enkele maal gebeurt het nog door de jonge meisjes der bureu.

Een andere groep der burendiensten omvat het helpen bij verhuizingen en huisbouw, bij den oogst en het dorschen.

Zij verschillen echter hierin van de vorige categorie dat om deze hulp moet worden gevraagd. Het is „beewerk”.

Algemeen door geheel Overijsel en Drente is nog de burenhulp bij verhuizen. Een nieuwe huurder gaat eenige weken voor zijn komst de buurt eens rond om z.g.n. „buren te maken”, en verzoekt hun om hulp bij de a.s. verhuizing.

Meestal op den laatsten April trekken alle burenen die paard en wagen bezitten met eenige helpers naar de woonplaats van den nieuwen buurman. Al het huisraad wordt op de karren geladen, eenige drijven het vee, en zoo trekt de karavaan soms uren ver over zand- en straatwegen weer naar huis. Intusschen zijn natuurlijk zijn oude burenen op weg om zijn opvolger te gaan halen. Thuis hebben in dien tijd de buurvrouwen of meisjes het huis schoongemaakt, en soms nog als teeken van dat volbrachte werk den bezem op het dak gestoken. In de dagen der open vuren werd ook het vuur aangemaakt, vooral in Coevorden en omgeving. Dit heette „vuurbeuten” en was wellicht een overschot van het offer aan de huisgeesten, op het heilige haardvuur.

Is alles op zijn plaats, dan moet de nieuwe buurman allen die hem geholpen hebben op een visite noodigen, waar weer koffie met stoet en koek, en jammer genoeg ook drank de tractatie vormen en daarmee is hij formeel als lid van de buurtschap geïnstalleerd.

Zou iemand die initiatieritus achterwege laten dan wordt hij genegeerd als buur, niemand groet hem of zal hem helpen bij zijn werk of op andere wijze gemeenschap met hem houden tot hij zijn verzuim heeft hersteld.

Het tweede bedrijf van de verhuizing speelt in de dagen van den roggeoogst. Met Sint Jacob is de winterrogge die de nieuwe meier op zijn vroegere bouwland heeft achter gelaten rijp, en nu trekken de jongelui vooral er heen en maken op één dag het maaïen gedaan, om na eenige dagen den heelen oogst naar huis te halen.

Ook deze dienst werd weer beloond met een tractatie, oudtijds oogstbier, in de buurt van Borger „seg” genoemd. Daar bestond echter in het laatst het onthaal uitsluitend uit jenever, die in een blikken pannetje de ronde deed, waardoor het geheel vaak ontaardde in een ergerlijke dronkemanspartij.

Tegenwoordig wordt meest het nog te velde staande graan verkocht.

Dergelijke hulp wordt nog altijd verleend met het bouwen van woningen. Nog voor enkele dagen hebben al mijn burenen twee dagen steen gereden voor mijn overbuurman die een nieuw huis gaat zetten. En voor een paar jaar toen het Groene Kruisbestuur een magazijn liet zetten ging de aannemer die een schoonzoon van den dorpssmid was niet alleen de a.s. burenen van het te zetten gebouwtje, maar ook die van zijn schoonouders rond om hun te vragen zand en steen te menen

van Meppel naar het bouwterrein, hetgeen dezen ook bereidwillig hebben gedaan. Dat de man daardoor aanzienlijk onder de raming kon blijven is niet te verwonderen.

Een andere vorm van burendienst is het werken voor weduwen, zieken, ouden van dagen, en voor ambachtslieden die geen paard en wagen bezitten. Meestal wordt dit buiten den gewonen werktijd soms 's avonds laat door de gezamenlijke jongelieden gedaan.

Zeer vaak gebeurde dit „beevaren” zelfs op Zondag of andere feestdagen, en waarschijnlijk geschiedt het nog hier en daar, ik heb er zelf nog wel voorbeelden van gezien voor ca. 15 jaar in Havelte en omgeving.

Zelfs is het in Drente een privilege geweest om op die dagen beewerk te mogen verrichten al bestonden er reeds van de dagen van Karel den Groote af strenge bepalingen tegen den arbeid op Zondag. Het Drentsche landrecht van 1412 en de zeendbrieven van Rud. van Diepsholt van 1541 en 1454 bevatten strenge verboden van Zondagsarbeid evenals de latere Placaeten uit de 17e eeuw.

Niettemin bepaalde het placaet van 1614 „Sal nochthans den ingesetenen niet verboeden sijn, na de Sondaegspredicatie, den armen luyden in hare carspelen woenende hoey, coern ofte turf te helpen inbrengen, midts daervan in 't minst niet genietende eenige maeltijden, bedebieren ofte anders diergelycke, maer doende deselve eenige recompensen, bij gelycke breuken van vijf gold guldens, te verbeuren soewel bij dengene die het gheeft, als die het genietende is”.

In 1634 kwam de zaak nog eens op den Drentschen Landdag ter sprake. Op een request van eenige keuterboeren te Dwingelo werd „geapprecieerd Ridderschap ende Eijgenerfden der Landschap Drente accordeeren, dat de keuteren, die zelfs gien waegen en peerden hebben, des Sondaegs, nae de namiddagspredicatie, haer hoey ende coern thuyss sullen moegen haelen”. De vraag is hoe zulk een zonderling privilege heeft kunnen ontstaan en zich door de eeuwen heen heeft kunnen handhaven. De verklaring ligt in de Middeleeuwsche kerkleer omtrent de feestdagen zooals die is geformuleerd door Thomas Aquinas, Bonaventura en tal van mindere grootheden onder de scholastieke theologen.

Volgens deze leer verbood het 4e gebod alle „opus serville”, dat is „alle werk waardoor de mensch jaagt naar aardsch gewin en dat niet bepaald noodzakelijk is”. Daaronder valt ook de landbouw.

Doch deze arbeid is pas zuiver slafelijk, als hij geschiedt *voor loon*, met het doel zich daardoor op de een of andere wijze te verrijken.

Hoewel dus in het algemeen arbeid op Zon- of Feestdagen doodzonde is, zijn er omstandigheden die er het karakter van doodzonde aan ontnemen, en één daarvan is, als het werk geschiedt uit barmhartigheid zonder loon.

Het werken nu voor deze armen en zieken *zonder belooning* is

als zulk een werk der barmhartigheid te beschouwen en als zoodanig op Feestdagen geen doodzonde. De godsdienstplichten mogen er echter niet om verzuimd worden, vandaar de latere bepaling dat het moet geschieden na de godsdienstoefening. Ook dit punt blijft evenals de bepaling dat er geen belooning, in welken vorm ook mocht worden genoten, na de Hervorming voort leven. Toen deze een einde maakte aan de tallooze Roomsche Feestdagen en aan de kerkelijke rechtspraak, bleef evenwel dit volksgebruik van het bedevaren voortleven. Maar omdat de barmhartigheid van den Drentschen boer ook toen niet zoover ging dat hij er zijn eigen werk om verzuimde, werd het uitgesteld tot den Zondag, die de erfgenaam is geworden van alle goed en kwaad dat met de Roomsche heiligendagen was verbonden. En op deze, zuiver Roomsch-scholastieke gronden bleef door de eeuwen heen het beewerk voor armen en kranken geoorloofd.

Beewerk, burendiensten op verzoek konden voorts van alles omvatten waarbij de hulp van vele personen noodig was, slootgraven, landontginnen, turfmaken, dorschen, enz. Dit laatste is de laatste jaren in nieuwen vorm herleefd, nu het dorschen veelal gebeurt met de motor-machine, die rondtrekt van huis tot huis, en waarbij om het werk goed en vlug te doen, 12 à 20 man noodig zijn, al naar de hoeveelheid die gedorscht moet worden. Hierbij zijn het weer, behalve naaste familieleden, de buren die bijspringen, en van huis tot huis meetrekende met het brommende en gierende dorschmonster, in enkele uren het werk helpen voltooien dat vroeger evenveel weken vergde.

Zoo blijkt wel dat hoeveel ook teloor is gegaan van de oude eigenaardigheden van het boerenleven, toch de buren een groote rol blijven spelen. Niet als menschen die toevallig naast elkaar wonen, maar als leden van een samenlevingsgroep, die groepsbelangen en groepsbanden kent, die elkaar dagelijks noodig hebben in allerlei kleine en groote dingen van het leven en waarin ondanks de vervlakking van het moderne leven die ook op het platteland onrustbarend doordringt nog iets wordt verwerkelijkt van het apostolisch gebod: Draagt elkanders lasten, en vervult alzoo de wet van Christus.